

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΥΠΑΤΙΑΣ 5 ■ ΑΘΗΝΑ ■ ΤΗΛ 3246320

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
Χριστόφορος Ἀργυρόπουλος
Νίκος Κωνσταντόπουλος
Ἀριστόβουλος Μάνεσης
Δημήτρης Ν. Μαρωνίτης
Στέλιος Νέστωρ
Γρηγόρης Σηφάκης
Δημήτρης Φατούρος

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ
Ἄγγελος Ἐλεφάντης
Δῆμος Μαυρομμάτης
Γιῶργος Σεφερτζής

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιάνης Χάρης

ΕΚΔΟΤΗΣ: Δήμος Μαυρομμάτης, Σεβαστουπόλεως 10, Ἀθήνα ● ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ: ΦΩΤΡΟΝ Α.Ε., Συγγρού 194, τηλ. 9515078-9 ● ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Λιθογραφεία Δ. Τουμαζάτου, Πεταλῶ 19, τηλ. 254561.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ἑξάμηνη 240 δρχ., ἐτήσια 450. ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εὐρώπης: ἑξάμηνη 350 δρχ., ἐτήσια 700. ΗΠΑ - Καναδᾶς (ἀερ.): ἑξάμηνη 400 δρχ., ἐτήσια 800 ● ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Κώστας Γιούργος, Ὑπατίας 5, τηλ. 3224131.

μηνιαία ἐπιθεώρηση ● τεύχ. 3-4 ● ἰούλιος-αὐγουστος 1976 ● 40 δρχ.

Και γραμματα γνωρίζω και γραμματα γνωρ

«'Η ποίηση τῆς ἀντίστασης
στὴν μεταπολεμικὴ Ἑλλάδα.

Ἡ μοίρα μιᾶς γενιᾶς»

τῆς Σόνιας Μπ. Ἰλίνσκαγια

Ἐκδ. Ἐπιστῆμη, σσ. 197, Μόσχα 1974 (στὰ ρωσικά).

Τὸ βάρος τῆς μονογραφίας αὐτῆς τῆς Σ. Ἰλίνσκαγια γιὰ τὴν ἑλληνικὴ μεταπολεμικὴ «ἀντιστασιακὴ» ποίηση βάζει μπροστά σὸν κριτικὸ μας λόγο ἕναν διπλὸ μῦθο: νὰ ζυγιστεῖ ἀναπόφευκτα ἀνάμεσα στὴ λεπτόλογη (καὶ κάποτε ἐξανθλητικὴ) παρουσίαση στοιχείων καὶ διακριτικῶν ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν, καὶ στὴ σύγκριση μὲ μερικὲς, τουλάχιστον, ἀνάλογες ἢ ὁμόροφες προσπάθειες στὸ πλαίσιο τῆς ἑλληνικῆς πιά βιβλιογραφίας. Τὸ πρῶτο, γιατί ἡ πείρα λέει πὼς γιὰ τὴ νεοελληνικὴ φιλολογία καὶ τὴ λογοτεχνικὴ κριτικὴ δὲν ἔχουμε συχνὰ τὴν τύχη νὰ ἐπωφελοῦμαστε ἀπὸ σημαντικὰ κάποτε ἐπιτεύγματα τῶν ξένων ἐρευνητῶν, ποὺ μόνον ἀμετάφραστα καὶ ἀδιστακτὰ —παραδείγματα «οπασιμωδικῆς ἐπιστῆμης», ἐπικοινωνιακῆς ἀδράνειας καὶ στόμωσης αὐτῆς τῆς τάξης, ἢ ἀκόμη καὶ ἀπαράδεκτῆς καθυστέρησης στὴν μετάδοση καθαρὰ πληροφοριακῶν στοιχείων, ὑπάρχουν ἀφθονα γιὰ τὸν μεμψιμοιρο. Τὸ δεύτερο, γιατί μὲ τὸ ἔργο τῆς Σ.Ι. ἔχουμε τὴν πρώτη, ἀπ' ὅσο ξέρω, συστηματικὴ συμβολὴ σὲ ἕναν κεντρικὸ —διόλου περιφερειακὸ, περιθωριακὸ, ἢ μὲ δειλία καὶ ἀμηχανία παραμερισμένο, ὅπως στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς τρέχουσας βιβλιο-

γραφίας μας— χώρο τῆς μεταπολεμικῆς ποίησης, στὴν ποίηση τῆς ἀντίστασης, τὴν πολιτικὴ δηλαδὴ ποίηση (τῆς ἀριστερᾶς) σὸν τόπο μας ἀπὸ τὴν κατοχὴ ὡς τὸ 1967.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πρέπει νὰ δηλωθεῖ ἡ ἀνάγκη ἀντιδιαστολῆς πρὸς τὶς πρῶτες, ὀργανωμένες ἀλλὰ ὄχι ἐπαρκεῖς, προσπάθειες νὰ μετρηθεῖ ἡ μεταπολεμικὴ ποίηση, ὅπως κρυσταλλώνονται στὴν ἐκλεκτικὰ μερικὴ (καὶ ἀνώριμη) δοκιμὴ τοῦ Π. Σπανδωνίδη (Ἡ νεώτερη ποίηση στὴν Ἑλλάδα, 1955) ἢ στὴν πολυμερέστερη μὰ ἐξίσου περιοριστικὴ τομὴ τοῦ Γ. Θέμελη (Ἡ νεώτερη ποίησή μας, 1963). Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ μὲ τὶς ἀναπόφευκτες συγκρίσεις ποὺ ἐπιβάλλει τὸ βιβλίο τῆς Σ.Ι., ἀφενὸς πρὸς μιὰ συνθετότερη προσπάθεια μὲ φιλολογικότερους —ὅπως ὅμως τοὺς ἔννοεῖ ὁ συγγραφέας τῆς— «γραμματολογικοὺς» στόχους, ποὺ φιλοδοξεῖ «νὰ δώσει σφαιρικὰ ἕνα πανόραμα τῆς ποιητικῆς μας ζωῆς στὰ τελευταῖα εἰκοσιπέντε χρόνια», ὅπως τὸ βιβλίο τοῦ Μ. Μερρακλή, Ἡ σύγχρονη ἑλληνικὴ λογοτεχνία (1945-1970). Ἰ. Ποίηση (1971), καὶ ἀφετέρου πρὸς μιὰ «ἐπιλογὴ ἀπὸ περιστάσιακὲς βιβλιοκρισίες», ἢ ὅποια, χωρὶς νὰ αἰσχύνεται στὴν ἐκλογὴ τοῦ γενικοῦ τίτλου, ἀρνείται προλογικὰ καὶ οὐσιαστικὰ κάθε κόπο γιὰ στοιχειώδη συστηματικότητα καὶ ὑπευθυνότητα, μεταθέτοντας τὴν ἀδυναμία τῆς κριτικῆς ποὺ ἀντιπροσωπεύει στὸ «περίπλοκο φαινόμενο» τῆς νεότερης λογοτεχνίας μας, ὅπως τὸ πρόσφατο βιβλίο τοῦ Α. Καραντάνη, Ἡ ποίησή μας μετὰ τὸν Σεφέρη (1976).

Ὅρισμένοι δεῖκτες ὄγκου καὶ δομῆς τῆς ἐργασίας τῆς Σ.Ι., ὅταν συνξεταστοῦν μὲ τὰ ὄρια καὶ τοὺς στόχους τῆς, βοηθοῦν, νομίζω, γιὰ τὴν ἐναργέστερη περιγραφή τῆς ἐκδοσης αὐτῆς, ποὺ γιὰ τὴν ὥρα μένει ἀπρόδοιτη καὶ στὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἑλλήνων ἀναγνωστῶν ποὺ διαβάζει εὐρωπαϊκῆς γλώσσας. Ἦδη τὸ σημείωμα (σελ. 4) ποὺ προηγεῖται τοῦ Προλόγου (σελ. 5-7), ὁρίζεται ὁ στόχος τῆς Σ.Ι.: νὰ γνωρίσει στὸ (σοβιετικὸ) κοινὸ «τοὺς μεγάλους ποιητῆς τῆς πολεμικῆς γενιᾶς: τὸν Ρίτσο, τὸν Βρεττάνο κ.ἄ., ὅπως ἐπίσης καὶ τοὺς

ποιητῆς τῆς «ἀντιστασιακῆς γενιᾶς»: τὸν Λειβαδίτη, τὸν Ἀναγνωστάκη, τὸν Πατρίκιο κ.ἄ.». Τὰ καθαρὰ στατιστικὰ στοιχεῖα —καὶ ὄχι μόνον αὐτὰ— δείχνουν ὅτι τὸ βάρος πέφτει στὴ δεύτερη ομάδα, ποὺ παρακολουθεῖται ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή της ὡς τὸ 1967 (καὶ κάποτε ὡς τὸ 1971/73). Ἡ κατάτμησις τοῦ ὅγκου καὶ οἱ χρονολογικοὶ ἄρμοι τοῦ παρουσιάζονται μὲ τὴν ἀκόλουθη εἰκόνα:

— Κεφ. 1, τίτλος *Μαθήματα ἀντίστασης* (σελ. 9-31, σύν. 22), ὄρια: ἀναδρομὴ στὴν προπολεμικὴ ποίηση-1947.

— Κεφ. 2, τίτλος *Ἡ ἡγὼ τῶν κατέρχων* [ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο βιβλίο τοῦ σοβιετικοῦ μεταφραστῆ τοῦ Ρίτσο καὶ τοῦ Λειβαδίτη, Γ. Μόριτς] (σελ. 32-61, σύν. 29), ὄρια: 1947/48-1950/51.

— Κεφ. 3, τίτλος *Στίχοι ποὺ πολεμοῦν γιὰ τὴν εἰρήνη* (σελ. 62-103, σύν. 41), ὄρια: 1951/52-1955.

— Κεφ. 4, τίτλος *Ἡ ποίηση τῆς ἤττας* [ἀπὸ τοὺς ὁμώνυμους χαρακτηρισμοὺς κριτικῶν ἄρθρων τοῦ Β. Λεοντάρη στὴν *Ἐπιθεώρηση Τέχνης*, 1963 κ.ἑ.] (σελ. 104-142, σύν. 38), ὄρια: 1955-1960.

— Κεφ. 5, τίτλος *Γιὰ τὴν ἀλήθεια αἰώνιος ὁ ἀγῶνας* (σελ. 143-189, σύν. 46), ὄρια: 1960-1967, καὶ

— *Ἐπίμετρο*, μὲ τίτλο *Διαμαρτύρονται, ὀνειρευόμαστε, ἐλπίζουμε* (σελ. 190-193), γιὰ τὰ χρόνια 1967 κ.ἑ.

Ἡ ἀρθρωση αὐτῆ ἐπιτρέπει νὰ διακριθοῦν χοντρικὰ δύο δεκαετιαετίες, κεφ. 1-3 = σελ. 92, κεφ. 4-5 + ἐπίμετρο = σελ. 88 (ὁ ἀναγνώστης μπαίνει σὲ πειρασμὸ νὰ τὶς ὀνοματίσει ἀντίστοιχα: ἡρωικὴ, ἐξώστροφη καὶ ἀρραγὴ — καὶ ἰστοχαστικὴ, ἀναδιπλωμένη καὶ πολυφωνικὴ). Ὅτι ἡ σχηματοποίηση αὐτὴ δὲν φαίνεται νὰ ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς στὰ πράγματα, οὔτε ὅμως καὶ στὴ σύλληψη καὶ ἐκτέλεση τοῦ σχεδίου τοῦ βιβλίου, πιστοποιεῖται μὲ μιὰ συστηματικὴ ἀνάλυση τῶν περιεχομένων κάθε κεφαλαίου. Μέσα στὶς γενικὲς θεωρητικὲς γραμμὲς τῆς διαπραγματεύσεως, ποὺ ὁρίζεται ἀπὸ τὴν *ἐστίαση πάνω σὲ μιὰ κυρίως γενιά*, τῆς δευτέρης τοῦ βιβλίου (ποὺ τὴν ἐκπροσωποῦν ποιητῆς γεννημένοι τῆς δεκαετίας 1919-1928, καὶ λογοτεχνικὰ ἐνεργοὶ ιδιαίτερα ἀπὸ τὸ 1945 κ.ἑ., βλ. σελ. 30, σημ. 32), καὶ ἀπὸ τὴν στηθοσκοπήσῃ της στὴ διάρκειά τῶν φάσεων ποὺ περνᾶ συγκερνώντας τὶς ἱστορικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀλλαγὲς μὲ τὶς ἀτομικὲς ἱστορίες καὶ μυθολογίες ποὺ τὴ συναποτελοῦν, χωρὶς ἀποκλεισμὸ τῶν συγχρονικῶν καὶ διαχρονικῶν προβολῶν σὲ ποιητῆς καὶ πνευματικῆς προσωπικότητες παλαιότερες (ἢ καὶ νεότε-

Και γραμμιατα γνωρίζω και γραμμιατα γννα

ρης) γενιάς, επόμενο είναι τὰ σύνορα τῶν κεφαλαίων νὰ εἶναι συχνὰ ρευστά και νὰ οἰκονομοῦν περισσότερο τις στοιχίσεις κατὰ θεματικούς ἢ ἐκλεκτικά συγγενικούς ἄξονες. Πρέπει πάντως νὰ ἔχουμε ὑπόψη ὅτι τὰ ποιητικά πρόσωπα-φορεῖς τῆς «ποίησης τῆς ἀντίστασης» στὰ ἀνοικτά αὐτὰ πλαίσια τῆς, πολὺ *ἀπάντα* συνειρρίζονται στὸ βιβλίο μετὰ τὰ παρόλληλά τους τοῦ ἴδιου συγχρονικοῦ ἄξονα τῆς «ἀστικῆς» ποίησης: ἔτσι, μετὰ τὴν ἀδήλωτη αὐτὴ ἄλλὰ προγραμματικὴ σχεδὸν πρακτικὴ τῆς Σ.Ι., δὲν διαθέτουμε πάντοτε —οὔτε και μετὰ ἀπλὲς ἐνδείξεις— τὸ σύνολο πλαίσιο τῆς σύγχρονης ποιητικῆς παραγωγῆς, τὸ ὁποῖο, π.χ., εἶναι εὐκολότερο νὰ συνθέσουμε ξεκινώντας ἀπὸ τις λιγότερο συστηματικὲς και ἔμφανεστερα ἐρασιτεχνικὲς ἀθροίσεις τοῦ Θέμελη, τοῦ Μερακλή ἢ και τοῦ Καραντώνη. Τὸ κενὸ αὐτὸ τὸ θεραπεύει βέβαια τὸ πλεονέκτημα ποὺ ἔχουμε παρακολουθώντας μετὰ συμπαγῆς στοιχεῖα τῆς συγκεκριμένη ἐιδολογικῆς κατηγορίας ποὺ ἐπιλέγει και δίνει συνθετικὰ ἢ Σ.Ι.

Ἀρχίζοντας μετὰ ἀναδρομὴ στὴ σημασία τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου και τῆς λαϊκῆς ἀντίστασης γιὰ τις λογοτεχνίες τῶν σύγχρονων εὐρωπαϊκῶν ποιητικῶν γενιῶν, ὁ *Πρόλογος* διακρίνει εἶδη ἀντιστασιακῆς λογοτεχνίας στὴν Ἑλλάδα και διαγράφει τις δύο ποιητικὲς γενιὲς ποὺ κυρίως ἀντιπροσωπεύονται (τὴ σύγχρονη μετὰ τὴ «γενιά τοῦ '30»: Ρίτσος, Βρεττάκος, Παπᾶς, Μπούμη-Παπᾶ, και τὴ νεότερη, πρώτη μεταπολεμικὴ γενιά: Λειβαδίτης, Ἀναγνωστάκης, Πατρικίος, Σαραντῆς, Κουλουφάκος κ.ά.).

Τὸ *Κεφ. 1* ξεκινᾷ μετὰ σύντομη ἀναδρομικὴ περιγραφή τῆς πολιτικῆς ζωῆς και τῆς ἑλληνικῆς ποίησης τοῦ μεσοπολέμου (σταματήματα στὸν Καβάφη και τὸν Βάρανα, λιγότερο στὸς Καρυωτάκη, Σεφέρη, Ἐλύτη και συρραλιστές), ξεκινώντας τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Ρίτσου τῶν πρώτων συλλογῶν. Ὁ ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος και ἡ κατοικὴ ἀντίσταση κινοῦν τὸν κριτικὸ λόγο γιὰ τὸ ποιητικὸ και δραματικὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ, παρόλληλα μετὰ μιὰ χρήσιμη σκιαγράφηση τῶν κυριότερων πολιτιστικῶν σταθμῶν τῆς ἐποχῆς. Στὶς «ποιητικὲς ψυχῆς» τῆς κατοικῆς ἀντίστασης (Μαυροειδῆ-Παπαδάκη, Καβουδῆς, Κοτζιούλας) ἀφιερώνεται μικρότερος χῶρος, ἄλλὰ ἡ ἀντιστασιακὴ παραγωγή τῶν πρώτων μετακατοικῶν χρόνων (1944-1947) ξετυλίγεται μετὰ περισσότερες λεπτομέρειες (σύγκριση ὁμολογῶν ποιημάτων τῶν Βρεττάκου και Ρώτα, διερεύνηση τοῦ μοτίβου-

συμβόλου τῶν κλεφτῶν, ποιήματα γιὰ τοὺς ἀντάρτες και τὸν Βελουχιώτη, ἀναφορὰ σὲ ποιήματα και συλλογῆς τῶν Μαυροειδῆ-Παπαδάκη, Σκίπη, Μπούμη-Παπᾶ, Παπᾶ, Βρεττάκου, Κοτζιούλα): ἰδιαίτερος λόγος γίνεται γιὰ τὸν Ρίτσο, ἐνὼ ἡ ποιητικὴ γενιά ποὺ θὰ διερευνηθεῖ ἰδιαίτερα στὰ ἐπόμενα κεφάλαια συνεξετάζεται στὸ πλαίσιο τῆς «νεανικῆς ποίησης τῆς ΕΠΟΝ» (Σαραντῆς, Κατσαρός, Κύρου, Κουλουφάκος, Ἀναγνωστάκης, Θεοδώρου, Πατρικίος, Λειβαδίτης —στὸν τελευταῖο, ὅπως γίνεται και σ' ὅλο τὸ βιβλίο, ἢ Σ.Ι. σταματᾷ ξεχωριστά).

Στὸ *Κεφ. 2* (ὅπως και τὰ *κεφ. 1, 5*, τὸ συνοδεύει μὸτο ἀπὸ στίχους τοῦ Λειβαδίτη) ἐπιχειρεῖται μιὰ συνθετικὴ δοκιμὴ γιὰ τὴν ποίηση τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, τῆς ἐξορίας και τῆς φυλακῆς (μετὰ τὴν στὰ 1950: Μακρόνησος, Ἀ-Στράτης). Ἡ διάκριση τῆς διαπραγμάτευσης «κατὰ στρατόπεδο» δημιουργεῖ κάποιες δυσκολίες, ποὺ ἐπιτείνονται ὁλοσθόπως μετὰ τὸν περιορισμὸ τῶν στόχων: τόσο στὸ πρώτο ὅσο και στὸ δεύτερο μέρος οἱ δύο ποιητικὲς γενιὲς ἀντιπροσωπεύονται μόνον ἀπὸ δύο ποιητῆς, τὸν Ρίτσο και τὸν Λειβαδίτη· ἀναφορὲς σὲ ἄλλους γίνονται εἴτε συλλογικὰ και νικητικὰ (Λουντέμης, Κουλουφάκος, Φουρτούνης, Θεοδώρου) εἴτε σὲ θέσεις παραπληρωματικῆς ἢ ἐπιλογικῆς-συμπληρωματικῆς (Πατρικίος, Ἀναγνωστάκης). Ἡ ποίηση τοῦ Λειβαδίτη παίρνει ἐδῶ τὴν μερίδα τοῦ λέοντος: παρουσιάζονται διεξοδικὰ και ἀναλύονται ἀρκετὰ «ἀντιπροσωπευτικὰ» ποιήματα και συλλογῆς τοῦ ποὺ ἀπηχοῦν τὴν «ἠχὸ τῶν κατόργων» ἢ ἀναλυτικῆ-ἐρμηνηυτικῆ μέθοδος τῆς Σ.Ι. σθερίζεται κυρίως σὲ σχολιασμένη (κάποτε συρραφικῆ) ἀναδιήγηση κεντρικῶν κειμένων ἢ τμημάτων ἑνὸς κειμένου, και μόνον σποραδικὰ θίγει προβλήματα δομῆς και σύνθεσης: τὴν ἔλλειψη αὐτὴ τὴν ἀποζημιώνουν οἱ χρήσιμοι κἀθετοι ἢ ὀριζόντιοι παραλληλισμοὶ ποὺ γίνονται, μετὰ ἀφειρηρία κάθε φορά ἕνα συγκεκριμένον κείμενο, καθὼς και ἡ ἐπιμέρους διαπραγμάτευση (ἀπλῶς και σύνθετων) «ἄξονικῶν» μοτίβων (θάρος-ἐλπίδα, ἀνθρωπισμὸς-ἀνδρισμὸς, συντροφικότητα [«συναδέλφωση στὸ θάνατο, συντροφικότητα στὴν ἐλπίδα»], παγκοσμιοφύτητα τῆς ἀγάπης, μνημονικὴ ἀντιπαράθεση ποδὸς τὴν προηγούμενη ζωὴ τῆς χαρᾶς, ἐρωτικὴ νοσταλγία, εὐθύνη-ἐνοχὴ, ναυτορραλιστικὴ ἀπλότητα και ἡ ὑπερβολὴ τῆς). Μετὰ ἀφορμὴ τὴν ἀνάλυση —μετὰ ἀρκετὰ στοιχεῖα τεχνικῆς— δύο συλλογῶν τοῦ Λειβαδίτη αὐτῆς τῆς ἐποχῆς (*Μάχη στὴν ἄκρη τῆς νύχτας*, *Αὐτὸ τὸ ἀστὲρι εἶναι γιὰ ὄλους μας*) —ἡ ὁποία, συμπληρωματικὰ, θὰ ἦταν.

χρήσιμο νὰ διαβασθεῖ σὲ παραλληλισμὸ μετὰ τις λίγες σελίδες ποὺ ξεοδεύει ὁ Καραντώνης στὸ δικὸ του βιβλίο (σελ. 229 κ.έ.), ὅταν ξεκινᾷ ποδὸς στιγμὴν τὰ εὐκόλα φρασιτικὰ πυροτεχνήματα ποὺ τὸν ἠδονίζουν —, γίνεται μιὰ ἐνδιαφέρουσα παρέκβαση γιὰ τὸ ἰσοζύγιο τῆς ἀντιστασιακῆς ποίησης μετὰ τὴν ὑπόλοιπη νεοτερικὴ ποιητικὴ παράδοση (ἐλευθερος στίχος, ἀφομοίωση στοιχείων τῆς συρραλιστικῆς τεχνικῆς, ρυθμοὶ τοῦ ὁμιλούμενου λόγου).

Ἡ ποίηση τῶν «κατόργων» δὲν ἐξαντλεῖται στὸ *Κεφ. 2*. Τὰ ποιητικὰ μοτίβα τῆς συναδελφικότητος, τῆς θυσίας και τῆς προσφορᾶς περνοῦν διαπιδυτικὰ και στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο (Πατρικίος, Κουλουφάκος, Λειβαδίτης). Οὐσιαστικὰ, ὅμως, τὸ *Κεφ. 3* (μετὰ μὸτο στίχους τοῦ Ρίτσου ἀπὸ τὴν *Ἀνυπόταξη πολιτεία*) πραγματεύεται τὴν ἀγωνιστικὴ ποίηση τῆς πρώτης πενταετίας τοῦ '50, ἡ ὁποία, χωρὶς νὰ παύει νὰ τρέφεται και νὰ διατρέχεται ἀπὸ τὰ κύρια θέματα τοῦ στρατοπέδου ἢ τὰ εἰδικότερα τῆς ἐγκαρτέρησης και τῆς ἀφοσίωσης στὴν μνήμη τῶν σκοτωμένων συντρόφων, ἐκτείνει τὸ γεωγραφικὸ τῆς βεληνεκῆς και τὴ θεματικὴ τῆς προβληματικῆς (θέμα τῶν «ἐρεπιτών», συνέχιση τοῦ ἀντιφασιστικοῦ ἀγῶνα και τῆς υπεράσπισης τῆς ἐλευθερίας, ἀντίδραση στὴν ψυχροπολεμικὴ ἀτμόσφαιρα, και: προβολὴ τῶν εἰρημιστικῶν ἰδανικῶν, πολιτικὴ και κοινωνικὴ σάτιρα, σύζευξη ἀντιπολεμικῆς στάσης και σοσιαλιστικοῦ ἀνθρωπισμοῦ). Στήματα στὴν ἐσωτερικὴ πολιτικὴ ζωὴ ποὺ σημαδεύουν τὴν ποίηση τῶν χρόνων αὐτῶν και ἐρεθίζουν τὴ Σ.Ι. εἶναι: ἡ συγκρότηση τῆς Ε.Δ.Α., ἡ δίκη Μπελογιάννη, ἡ ἀντικομμουνιστικὴ ὑστερία, ἡ ἀντιπολεμικὴ στράτευση διανομημένων και ποιητῶν (ἀπέναντι στὸν ἀτομικὸ κίνδυνο κ.τ.λ.). Ὁ ποιητικὸς ἀντίκτυπος τοῦ διαλόγου αὐτοῦ ἐξετάζεται μετὰ ζήλευτη ἀριότητα σὲ ἔργα τῶν Ρίτσου, Μπούμη-Παπᾶ, Ἀναγνωστάκη, Σαραντῆ, Λειβαδίτη, Βρεττάκου, Παπᾶ, Πατρικίου, Ρετινᾶ, Κατσαροῦ· ξεχωριστὴ ἢ ἐπιμονὴ και πάλι σὲ συνθέσεις τοῦ Ρίτσου (*Ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὸ γαρίφαλο*, *Ἀνυπόταξη πολιτεία*, «Πρωινὸ ἀστὸρ» και κυρίως τοῦ Λειβαδίτη (*Φυσαῖε στὰ σταυροδρόμια τοῦ κόσμου*, *Ὁ ὑποπτος [ἄνθρωπος] μετὰ τὸ ταμπούρο*, «Συντροφικὸ τραγούδι», «Στίχοι γραμμένοι σὲ πακέτα ταίγαρα», «Ὅχιτὸ ἄνθρωποι βαδίζουν πάνω στὴ γῆ»).

Μετὰ τὸ *Κεφ. 4* (μὸτο ἀπὸ στίχους τοῦ Ἀναγνωστάκη) τὸ ποίημα τῆς ἐξέτασης μεταβάλλεται: ἡ ποίηση τῆς δευτέρας πενταετίας τοῦ '50 κ.έ. ἐξετάζεται τόσο στὰ

Και γραμμάτια γνωρίζω και γραμμάτια γνω

«άτομικά» της συμπτώματα, με μέθοδο ένδοξοποικική (και ένδοξοματιική), όσο και στη συνάρτησή της με αντίστοιχα φαινόμενα σε ποιητές έξω από τη συγκεκριμένη «γενιά». Με τόν τρόπο αυτό, και οί διακριτικοί άφορισμοί που συγκλόνισαν παλαιότερα τὸ χώρο τῆς ἀριστερᾶς (γύρω ἀπὸ τὴν «ποίηση τῆς ἡττας» γενικά, ἢ πάνω σὲ συγκεκριμένα ἔργα κ.τ.λ. — Λεοντάρης, Βουρνᾶς, Λειβαδίτης, Αὐγέριος κ.ά.) ἀποφεύγονται, καὶ ἡ συγχρονικὴ ἔνταξη σὲ εὐρύτερο φάσμα νεοελληνικῆς ποίησης ἐπιτρέπει μιὰ τολμηρότερη καὶ ἀντικειμενικότερη ἐρμηνεία τοῦ σύνολου (σύνθετου) φαινομένου. Στὴν περιέλιξη τῆς ποίησης αὐτῆς τῶν «δύσκολων καιρῶν» — ὁ ὄρος, δανειομένος ἀπὸ τὶς ὁμώνυμες συλλογές τῶν Σαχτούρη καὶ Καφταντζῆ, ἀφορᾶ φυσικά καὶ τὸ κεφ. 5, ἀλλὰ καὶ ὅλη τὴν ποίηση τῆς ἀντίστασης—, ἢ Σ.Ι., χωρὶς νὰ πάψει νὰ δουλεύει με τὴ γνωστὴ τῆς μέθοδο τῆς παρουσίας-ἀνάλυσης «ἀντιπροσωπευτικῶν» κειμένων (Λειβαδίτης: *Συμφωνία ἀρ. 1, Οἱ γυναικες με τ' ἀλογισία μάτια*, ποιήματα αὐτῆς τῆς περιόδου ἀπὸ τὴν *Ποίηση*, Ρίτσος: *Μαρτυρίες, Ἡσωνάτα τοῦ σεληνόφωτος*), φανερόναι τὴ σφαιρικότερη ἐποπτεία τῆς σὲ περισσότερους ποιητὲς τόσο τῶν δύο «γενιῶν τῆς ἀντίστασης» (Ἀναγνωστάκης, Καφταντζῆς, Σαραντῆς, Σπυρόπουλος, Θεοδώρου, Φουρτουνης, Πατριζίος, Θεοδορακόπουλος, Κουλουφάκος, καὶ Λεοντάρης, Δεπουντής, Χριστοδούλου — Ρίτσος, Παπᾶς) ὅσο καὶ τῆς συμπορευόμενης, ὁμόλογα ἐκασθητοποιημένης ποίησης (Κύρου, Σαχτούρης, Δικταίος, Σινόπουλος, Δημάκης, Θασίτης κ.ά.). Ἰδιαίτερη ἀξία παρουσιάζουν τὰ σημεῖα ὅπου γίνεται ἀνάλυση τῶν ψυχολογικῶν —ἀτομικῶν καὶ μὴ— πλεγμάτων τῆς ἐποχῆς (σελ. 107 κ.έ.), τῶν μοτίβων τῆς νύχτας, τῆς παρακμῆς, τῆς ἀποξένωσης, τοῦ οπασίματος τῆς συντροφιάς, τῆς ἡττας, τῆς κρίσης, τῆς αὐτοἀνάλυσης (σελ. 109 κ.έ., 112 κ.έ.), τῆς «οκεπτικιστικῆς θέσης» τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης ἀπὸ ποιητὲς σὺν τὸν Σεφέρη τοῦ *Ἡμερολόγιου καταστροφῆς Γ'*, τῆς «ὑπαρξιστικῆς» ποίησης καὶ τῶν κοινῶν καὶ διαχωριστικῶν γνωρισμάτων τῆς ἀπὸ τὴν ποίηση τῆς ἀντίστασης (σελ. 123 κ.έ.), τῆς ἀρχόμενης ἐπιστροφῆς πρὸς τὶς «πηγές τοῦ σοσιαλιστικοῦ ὀπτιμοσμοῦ» καὶ τὴν κριτικὴ τῆς «ποίησης τῆς ἡττας» (1959 κ.έ.). Ἡ παρουσίαση θεωρητικῶν κειμένων ποὺ φωτίζουν τὰ σχετικὰ προβλήματα ἀπὸ διάφορες ὀπτικὲς γωνίες (Ρίτσος, Λεοντάρης, Λειβαδίτης, Λαμπρινοῦ-Προκοπάκη, Ἀλεξανδρόπουλος) γίνεται σὲ δόσεις σημαντικῆς.

Τὸ *Κεφ. 5* —τελευταῖο οὐσιαστικά— παρουσιάζει σὲ αὐξημένο βαθμὸ τὶς ἀρετὲς τοῦ προηγούμενου. Ἡ φάση ποὺ (ἐξαρτᾶται καὶ) συμπορεύεται με τὴν πολιτικὴ ἄνοδο τῆς ἀριστερᾶς (1958 κ.έ.) καὶ τὴ διεύρυνση ἀγωνιστικῶν πεδίων σὲ περισσότερους τομείς τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς παρακολουθεῖται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς (Λειβαδίτης: *Καντάτα*, Ρίτσος: *Ἡ γέφυρα, Τὸ παράθυρο*) με περιεκτικότητα καὶ συνέπεια. Σημειώνουμε τὸ ἄνοιγμα τῆς Σ.Ι. σὲ ἀξιολόγηση καὶ ἀνάλυση τοῦ ρόλου ποὺ παίζει γιὰ τὴν ποίηση τῆς ἐποχῆς τὸ *Ἄξιον ἔστί* τοῦ Ἐλύτη (σελ. 144 κ.έ.) καὶ ἡ σεφερικὴ ποίηση (σελ. 167 κ.έ.), καὶ, περισσότερο, τὶς παρατηρήσεις τῆς γιὰ τὴ ζωντανὴ καὶ γόνιμη ἐπιβίωση τοῦ Καβάφη (ἰδιαίτερα γύρω στὰ 1963 κ.έ., σελ. 165 κ.έ.), ποὺ δείχνουν θαυμαστὴ οἰκείωση με τὸ θέμα —τὸ τμήμα αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ ἀναπτυχθεῖ καὶ σὲ αὐτόνομη μονογραφία, τεκμηριωμένη σὲ μεγαλύτερη ἔκταση καὶ βάθος. Χωρὶς νὰ ἐγκαταλείπεται ὁ συνεχῆς «ἄξονας Λειβαδίτη», τοῦ ὁποῖο ἀναλύονται διεξοδικὰ ἢ *Καντάτα* (σελ. 147 κ.έ.), ποιήματα τῆς *Ποίησης* (σελ. 168 κ.έ.) καὶ ἡ *25η ραψωδία τῆς Ὀδύσσειας* (σελ. 173 κ.έ.), οἱ ἀναφορὲς σὲ ἔργα ἄλλων ποιητῶν γίνονται συχνότερες καὶ πῶ οὐσιαστικῆς (Βρεττάκος, Ρίτσος, Ἀναγνωστάκης, Κύρου, κ.ά.). Με τεκμηρίωση καὶ ἐπάρκεια ἀναφέρονται κείμενα ποὺ σηματοδοτοῦνται ἀπὸ τὴ δολοφονία Λαμπράκη (με παράλληλη ἐμφάνιση τῆς νέας ποιητικῆς γενιᾶς —χρον. γέννησης γύρω στὰ 1945), τὴν ἄνοδο τῶν δημοκρατικῶν πολιτικῶν δυνάμεων, τὴν ἀναδύση τοῦ 1965 καὶ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ δημοκρατία στὰ χρόνια 1965-1967· ἀναφορὲς σὲ θεωρητικὰ κείμενα καὶ σὲ πολιτικὰ καὶ πολιτικὰ συμβάντα τῆς περιόδου (Πορεῖες Εἰρήνης, Νεολαία Λαμπράκη, πλατύτερη διάδοση τῆς ποίησης με τὴν μουσικὴ τοῦ Θεοδωράκη, δραστηριότητα τῆς *Ἐπιθεώρησης Τέχνης* καὶ τοῦ «Θεμέλιου», κ.ά.) ἐπενδύουν τὸ σκελετὸ τοῦ κεφαλαίου.

Στὸ *Ἐπίπεδο*, τέλος (τὸ βιβλίο ἐκδόθηκε στὶς ἀρχές τοῦ 1974), περνοῦν ὀρισμένα ἀπὸ τὰ σημάτα τῆς ἀντίστασης τῶν χρόνων τῆς δικτατορίας —ἢ περιόδου εἶναι, πάντως, ἔξω ἀπὸ τοὺς στόχους τῆς Σ.Ι. Ἡ «μάχη τοῦ ἀνθρώπου γιὰ περισσότερη ἀνθρώπινη καὶ γνήσια ἐλευθερία» καὶ ἡ στάση τῶν συγγραφέων τὰ χρόνια αὐτὰ σχεδιάζεται με πολλὰ ἀδρές γραμμές (Αὐγέριος, Ρίτσος, Σεφέρης, ἐκδ. «Κείμενα», Ἀναγνωστάκης).

Ἡ ἀνάγκη νὰ δοθεῖ ἓνα διάγραμμα «περιεχομένων» τοῦ βιβλίου μᾶς ἐπιβλήθηκε —ἢ λέξη δὲν ὑποδηλώνει, ἐννοεῖται, δυσφορία· ἴσα ἴσα, τὸ ἀντίθετο— καὶ ἀπὸ τὸν ὄγκο τῆς ἐργασίας καὶ ἀπὸ τὴν μοναδικότητά τῆς, καὶ τὴν ἀντικειμενικὴ, γιὰ τὴν ὥρα, ἔλλειψη δυνατοτήτων ἐπικοινωνίας τῆς με τὸ ἑλληνικὸ κοινὸ. Ἄν θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ προχωρήσει, συνοψίζοντας πῶ καὶ σφίγγοντας τὸν διαγραμματικὸ αὐτὸ κύκλο, καὶ σὲ ἄλλες παρατηρήσεις με λιγότερο πληροφοριακὸ καὶ περισσότερο ἀξιολογικὸ (καὶ συμβατικὸ ὡστόσο) περιεχόμενο, θὰ μπορούσε νὰ μοιράσει τὸν κόπο στὰ δύο: σὲ παρατηρήσεις γενικότερες κἀπου σημασίας, γι' αὐτὸν ποὺ βιάζεται νὰ πάρει φιλτραρισμένα στατιστικὰ στοιχεῖα, καὶ σὲ σχολαστικότερες διαπιστώσεις ποὺ θὰ χρειάζονταν ἴσως στὸν εἰδικὸ ἀναγνώστη ἢ στὸν φιλοπεριεργὸ καὶ φιλόσοφο (προσθέτω: καὶ στὸν φιλόλογο). Καὶ τῶν δύο αὐτῶν κατηγοριῶν οἱ παρατηρήσεις μπορούν, ὑποθέτω, νὰ κινοῦνται εἴτε σὲ μακροσκοπικὴ (γενικὴ) εἴτε σὲ μικροσκοπικὴ (λεπτομερειακὴ) κλίμακα.

Ἀρχίζοντας με τὴν πρώτη, πρέπει νὰ καταθέσω (1) ὅτι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν χωρισμὸ σὲ «γενιές» (παλαιότερη, π.χ. Βάρναλης, Σιζελιανός — γενιὰ τοῦ '30 — γενιὰ τοῦ '45-'50 — γενιὰ τοῦ '60-'65) στὰ ἀριθμητικὰ δεδομένα τοῦ χώρου ποὺ τοὺς ἀφιερώνεται, προηγούνται με τὴ σειρά: ὁ *Λειβαδίτης*, ὁ *Ρίτσος*, (καὶ λιγότερο) ὁ *Βρεττάκος* —σὲ μεγάλη ἀπόσταση ἀπὸ αὐτοὺς ἀκολουθοῦν οἱ: Ἀναγνωστάκης, Πατριζίος (καὶ λιγότερο οἱ: Παπᾶς, Μπούμη-Παπᾶ, Σαραντῆς, Καφταντζῆς, Κοιλουφάκος, Σπυρόπουλος, Θεοδώρου, Φουρτουνης, Χριστοδούλου — Κύρου, Σαχτούρης, Σινόπουλος κ.ά.)· ἀπουσιάζει ἐντελῶς ὁ *Α. Ἀλεξάνδρου*, ἐνῶ ὁ Βάρναλης περιορίζεται σὲ καθαρὰ «παλαμικὴ» (=μουσειακὴ) θέση. Ἡ διαφορὰ ὄγκων τῆς πρώτης τριάδας ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω ἀπὸ τὴν ὁμάδα τῶν λιγότερο εὐνοημένων ποιητῶν εἶναι συντριπτικὴ: γιὰ παράδειγμα, οἱ ἀναφορὲς στὸν πρῶτο τῆς πρώτης ὁμάδας, τὸν Λειβαδίτη, κατέχουν 110 σελίδες, ἀπὸ τῆς ὁποῖες οἱ περισσότερες σὲ συνεχῆ λόγο, ἐνῶ, ἀντίστοιχα, γιὰ τὸν πρῶτο τῆς δευτέρας ὁμάδας, τὸν Ἀναγνωστάκη, ὑπάρχουν συνολικὰ ἀναφορὲς σὲ 27 σελίδες, ἀπὸ τῆς ὁποῖες σὲ μιὰ χαρακτηρίζεται συνολικὰ τὸ ἔργο του, σὲ ἄλλες ἀναφέρεται ἀπλῶς τὸ ὄνομα του ἢ τίτλοι ποιημάτων του, καὶ σὲ ἄλλες μεταφράζονται ὀλόκληρα, ἢ, τὸ συνηθέστερο, ἀποσπασματικὰ ποιήματά του («Τώρα», «Στὸ Νί-

Και γραμμάτια γνωρίζω και γραμμάτια γνῶμι

νο Ε...», «Σκυφτοί περάσανε», «Η ἀγάπη είναι ὁ φόβος...», «Κι ἤθελε ἀκόμη πολὺ φῶς νὰ ξημερώσει», «Μιλῶ», «Ἦταν ἄνθρωποι», «Ὅταν τὰ βράδια», «Τὴ νύχτα ἔρχονται», «Κάθε πρωὶ», «Ἐσὺ μόνο τὸ ξέρεις», «Ἐπίλογος», «Ποιητικὴ». Ἀνάλογη εἰκόνα παρουσιάζουν οἱ ἀναφορὲς στὸν Πατριζιο (ἐκτὸς ἀπὸ τὶς σελ. 100-101, 114-115, προλαβαίνουν νὰ διοχετευθοῦν μεταφρασμένα ἀποσπασμάτια ἀπὸ 8 μόνο ποιήματα)· (2) ὅτι ὁ ἀναγνώστης πληροφορεῖται γιὰ 11 διαφορετικοὺς μεταφραστές ποιητῶν τοῦ βιβλίου στὰ ρωσιζὰ (Α.Γ. Νάμαν, Γ. Μόριτς, Μπ. Σλούτοκι, Β.Ν. Κορνύλοφ, Σ.Β. Μποτβίνκι, Ο.Β. Ίβινοζαγια, Ε.Γ. Ἐτβιν, Β.Ε. Σόφ, Α.Α. Βελιτόνσκι, Μ.Α. Ματουσόφσκι, Γ.Σ. Σιμόνοφ), τῶν ὁποίων τὴν ἐπιλογή (Σικελιανός, Μαυροειδῆ-Παπαδάκη, Ρώτας, Βρεττάκος, Ρίτσος, Λειβαδίτης, Λουντέμης, Μπούμη-Παπα), τὴν ἰδιαιτέρη ἐμφαση, ἐπίδοση (π.χ. 4 διαφορετικὸς μεταφραστές μόνο γιὰ τὴν *Καντάτα* τοῦ Λειβαδίτη, 8 μεταφραστές τοῦ Ρίτσου) καὶ ποιότητα τῆς δουλειᾶς ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐξετάσει. Ἄφρασα τελευταία τὴν μεταφραστικὴ προσφορά τῆς Σ.Ι., πὺν παρουσιάζεται ἰδιαιτέρα ἀξιόλογη σὲ ποσότητα καὶ ποιότητα: δικές τῆς εἶναι οἱ μεταφράσεις πολλῶν ποιημάτων (καὶ ἀποσπασμάτων) τοῦ Λειβαδίτη (σελ. 32, 39-40, 52-56, 63, 82-83, 85-87, 89-94, 107, 116-117, 123, 125-126, 143, 169, 170, 173-175, 182), τοῦ Ρίτσου (σελ. 21, 62, 66-69, 126-127, 185, 192) καὶ τοῦ Βρεττάκου (σελ. 96, 161-163, 179, 187, 189), ὄλων τῶν ποιημάτων (καὶ ἀποσπασμάτων) τῶν Ἀναγνωστάκη, Πατριζίου, Θεοδώρου, Σπυροπούλου, Κουλουράκου, Σαραντῆ, Ρετινᾶ, Καφταντζῆ, Κύρου, Δικταίου, Σινόπουλου, Σαχτούρη, Θασίτη, Λεοντάρη, Φουρτούνη καὶ Αὐγέρη, καθὼς καὶ ποιημάτων (ἢ στίχων) τοῦ Παλαμά, τοῦ Σικελιανοῦ («Κλεισοῦρα», «Γράμμα ἀπὸ τὸ μέτωπο», «Στυγὸς ὄρκος», «Παλαμᾶς», ἀπόσπ. ἀπὸ τὸν *Θάνατο τοῦ Διγενῆ*) καὶ τοῦ Καβάφη («Θεομοῦλες», «Ἡ Πόλις»). (3) ὅτι ἡ Σ.Ι. χρησιμοποιοῦν μετ' ἀνέση μέρος τῆς σχετικῆς μετ' τὸ θέμα τῆς ἑλληνικῆς κριτικῆς βιβλιογραφίας, μετ' κύριες πηγές τῆς ἄρθρα τῆς *Ἐπιθεώρησης Τέχνης* (ἰδίως ἀπὸ τὸ 1960 κ.έ.: Λεοντάρης, Λειβαδίτης, Βουρνᾶς, Βρεττάκος, Λαμπρινῶ-Προκοπάκης, Ρίτσος, Κουλουράκος), τῆς *Αὐγῆς* (1961-1964: Λειβαδίτης, Βρεττάκος, Ρίτσος), αὐτοτελῆ θεωρητικὰ κείμενα τῶν Αὐγέρη, Φαρσακίδη, καὶ μεμονωμένα ἄρθρα πὺν φάνηζαν τὴν ἐποχὴ τῆς δικτατορίας σὲ ἑλληνικὰ (*Τὸ Βῆμα*, *Νέα Κείμενα*, *Ἡ Συνέχεια*) καὶ ξένα

ἐντυπα (ρωσιζὸ περ. *Ἰνσταράναγια* λιτε-ρατούρα: Ἀλεξανδρόπουλος, Βασιλικός). Τὸ περ. *Κριτικὴ* φιλοξενεῖται μόνο χάρις σὲ ἄρθρο τοῦ Λεοντάρη («Ἰδεολογικοὶ προσανατολισμοὶ τῆς μεταπολεμικῆς ἑλληνικῆς ποίησης», 1960).

Περωνώντας στὴ δευτέρη σειρὰ τῶν παρατηρήσεων, εἶναι προτιμότερο νὰ ἀκολουθηθεῖ καὶ πάλι ὁ δρόμος πὺν ὑποδεικνύουν οἱ διαιρέσεις τοῦ βιβλίου, μετ' παράλληλο, ὅπου χρειάζεται, συσχετισμὸ καὶ πρὸς ἄλλης τάξης δεδομένα ἢ ζητούμενα.

Οἱ ἀναφορὲς στὸν *Βάρναλη*, ὅπου γίνονται (ἰδίως σελ. 19 κ.έ.), δὲν σποπεύουν οὐσιαστικὰ στὴ σύνδεση τῆς ποίησής του μετ' τὴ λογοτεχνία τῆς «ἀντίστασης», μετ' τὴν ὁποία ὡστόσο στὴν πραγματικότητα συμπορεύεται, καὶ ἀναμφίβολα τὴν ἐπηρεάζει ἔστω καὶ ὡς «μυθοποιημένο πρότυπο», ἀνεξάρτητα ἀπὸ χρονολογικὲς καὶ τεχνολογικὲς διαστολές· ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἀξιολογικὰ κριτήρια, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποσιωπηθεῖ ὅτι ἡ συλλογὴ τοῦ *Ἐλευθέρος Κόσμος* (1965) περιλαμβάνει καὶ ποιήματα πὺν θεματολογικὰ πέφτουν στὰ ὄρια τῆς μονογραφίας τῆς Σ.Ι. (π.χ. «Λεβεντομᾶνα Ροῦμέλη», «Στοὺς Μπελογιάννηδες», «Στὸν ἥρωα Λαμπράκη»). Στὸ *Ἐπιμετὸ* τῆς θὰ μποροῦσε ἐπίσης νὰ περιληφθεῖ σύντομη ἀναφορά, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σημαντικό θεατρικὸ *Ἄτταλος Γ'*, καὶ στὰ ποιήματα τῆς *Ὀργῆς λαοῦ* (1975), ἀπὸ τὰ ὁποία τουλάχιστον ἓνα («Ἐλευθερίας φᾶος ἱερὸν...») εἶχε βρεῖ πρῶμη δημοσιότητα ἀπὸ τὸν Γ. Π. Σαββίδη (*Τὸ Βῆμα* 1972, *Πάνω νερὰ* 1973) καὶ θὰ μποροῦσε νὰ συμπληρωθεῖ τὴν ἀνίχνευση τῆς Σ.Ι. γιὰ τὴ διαρκὴ ἐπίδραση τοῦ Καβάφη στοὺς νεότερους.

Γιὰ τὴν ποιητικὴ καὶ ἄλλη παραγωγή τῆς «ἐξορίας» καὶ τοῦ πρώτου καιροῦ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση στὸν *Σεφέ* (σελ. 20 κ.έ.) ξέρονμε σήμερα περισσότερα πρᾶγματα· ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μαρτυρίες του σὲ πεζὸ λόγο, ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ δοῦμε καὶ ἓνα βαθύτερο στῶμα τῆς κατοχικῆς καὶ μεταπολεμικῆς τῶν ἐμπειρίας σὲ ποιητικὰ κείμενα τοῦ *Τετραδίου γυμνασμάτων Β'* (1976), πὺν ἀνακατανέμουν τὶς ἀληθινὲς διαστάσεις τουλάχιστον τοῦ *Ἡμερολόγιου κατὰστρώματος Β'* («Τυφλὸς» [ᾠδὴ δημοσ. *Ἡ Συνέχεια*, ἀρ. 7, μετ' τίτλο «Θεόφιλος»], «Canzona» [ᾠδὴ δημοσ. 1973] — «Τὸ ἄλλοθι ἢ Ἐλευθεροὶ Ἕλλη-νες, '43», «Ἀντάρτες στὴ Μ.Α.», «Χορικὸ ἀπὸ τὸν "Μαθιὸ Παοζάλη Δεομῶτη"» [ᾠδὴ δημοσ. 1971], «Τὸ ἀπορροισμένο ἐνὸς φαύλου» — στὸ *Ἐπιμετὸ*, ἐπίσης, ἢ ἀναφορά στὶς «Γάτες γ' Ἀτ-Νικόλα» θὰ ἔπρε-

πε νὰ συμπληρώνεται καὶ ἀπὸ δύο ποιήματα πὺν εἶχαν δημοσιευθεῖ πρὶν ἀπὸ τὸ χρόνο δημοσίευσης τοῦ βιβλίου, τὸν «Ἰπ-πιὸ Κολωνῶ» καὶ τὸ «Ἐπὶ ἀσταλάθων». Στὸ *Κεφ. 5* (σελ. 167) τέλος, ἡ εἰκόνα τοῦ Σεφέρη μένει σχηματικὰ ἀχνή: ἢ προοπτικὴ χλωαίνει χωρὶς ἀναφορὰ στὰ *Τρία κρυφὰ ποιήματα* (1966), ὅπως καὶ στὸ *Κεφ. 1* χωρὶς τὴν ἀντίστοιχη ἐπισημάνση τῆς *Κί-χλης* (1947).

Ἡ σύγκριση τῶν δύο ποιητικῶν παραλλαγῶν (Βρεττάκος, Ρώτας) στὸ θέμα «ἀκόμα τούτη τὴν ἀνοιξη» (ἀνοιξη 1944, 1945) φέρνει στὴν ἐπιφάνεια πὺν ἀνάγκη τὴν ἀπουσία, τόσο ἀπὸ τὸ *Κεφ. 1* (σελ. 26 κ.έ.) ὅσο καὶ ἀπὸ ὁλόκληρο τὸ βιβλίο — ὅπως διαπιστώθηκε παραπάνω —, τοῦ ποιητῆ Ἀλεξάνδρου (*Ποιήματα [1941-1971]*, 1972), τοῦ ὁποίου ἡ πρώτη συλλογὴ (*Ἀκόμα τούτη τὴν ἀνοιξη*, 1946) φαίνεται νὰ κλείνει καὶ χρονικὰ τὸ πολεμικὸ-ἀγωνιστικὸ-καρτερικὸ τρίγωνο πὺν εἶχαν ἀφήσει ἀνοιχτὰ τὰ δύο προηγούμενα ὁμολογὰ ποιήματα. Ἡ παρασιώπησις καὶ τῶν ἐπόμενων συλλογῶν τῶν Ἀλεξάνδρου, πὺν ἐμπύπτον στὰ τρία ἐπόμενα κεφάλαια τοῦ βιβλίου, στεροῦν τὴ δοκιμὴ τῆς Σ.Ι. ἀπὸ δεδομένα τεκμήρια τῆς ποίησης «τῶν στρατοπέδων καὶ τῆς φυλακῆς» καὶ τῆς «συμτριμμένης ἐπιστροφῆς» στὶς ἀλλοτριωμένες πόλεις (*κεφ. 2, 3*, σελ. 67 κ.έ.), ὅπως καὶ ἀπὸ μιὰ χρήσιμη γιὰ συγκρίσεις, στὸ ἔπακρο «αἰρετικὴ», διάσταση, ἢ ὁποία δὲν παύει νὰ ἀποτελεῖ πραγματικὴ πτυχὴ πὺν δὲν μποροῦν νὰ τὴν ἰσώσουν κανονιστικὰ ἀφααιρετικὲς κριτικὲς τοῦ τύπου Αὐγέρη («Ἡ ποίηση τῆς ἐθνικῆς Ἀντίστασης», *Θεωρήματα* 1972) —στὸν ὁποῖο φαίνεται πὺν χωριστὰ πολλὰ πρᾶγματα τὸ βιβλίο τῆς Σ.Ι., ὅπως θὰ δοῦμε καὶ παρακάτω.

Ἡ συγχρονικὴ διαπραγμάτευση τῆς πρώτης περιόδου τῆς μεταπολεμικῆς ποίησης, ὅπως γίνεται στὸ *Κεφ. 1* (σελ. 20-28) μετ' τοὺς σύντομους συσχετισμοὺς πρὸς τὴν παράλληλη «ἀστική» ποίηση, θὰ ἦταν πληρέστερη ἂν ἀναφερόταν καὶ στὴν ποίηση τοῦ Ἐλύτη ἀπὸ τὰ χρόνια 1940-1947, μὰ καὶ οὔτε στὸ *Κεφ. 5* γίνεται λόγος, ἀνάμεσα στοὺς «προγόνους» τοῦ Ἄξιου Ἐοσί, γιὰ τὴν «Ἀλβανιάδα» ἢ —κυρίως— γιὰ τὸν κύκλο τῆς *Καλοσύνης* στὶς λυκοποριές (1947). Ἐδῶ ἢ στὸ *Κεφ. 3* (σελ. 86 κ.έ.) θὰ χωροῦσε ἐπίσης κάποια μνεία γιὰ τὸν *Μπολιβάρ* τοῦ Ἐγγονόπουλου (1944), στὰ ὄρια τοῦ μοτίβου «ποιητῆς-ὑπεύθυνος γιὰ ὄλους τοὺς γνωστούς καὶ ἀγνωστούς συντρόφους, τοὺς ἀγωνιστὲς τῆς ἐλευθερίας ὁπουδήποτε στὸν κόσμο» (ἀνάληψη τῆς *Γουατεμάλας* τοῦ Λειβαδίτη). Ἡ χρονο-

Και γραμμάτια γνωρίζω και γραμμάτια γνῶρι

λογική διάρθρωση τῶν κεφαλαίων, τὸ χρο-
νιομιο κατὰ τὰ ἄλλα πέρασμα σὲ σύγχρονα
πολιτικά γεγονότα (σελ. 99 κ.έ.) ἢ ἡ θέληση
νὰ δοθεῖ σὲ συνέχεια ἢ ἐξέλιξη ἑνὸς ποιητῆ,
κόβουν κάποτε τοὺς θεματικούς ἄξονες,
ὅπως στὸ Κεφ. 4, ὅπου τὸ νῆμα ποὺ ἄρ-
χιζε μὲ τὴ «Γουατεμάλα» καὶ συνεχίστηκε μὲ τὶς
ποιητικὲς διαμαρτυρίες μπροστὰ στὸν ἀτο-
μικὸ κίνδυνο θὰ μπορούσε νὰ συνεχιστεῖ
καὶ μὲ ἄλλες συνθέσεις, ὅπως π.χ. Ὁ Μαύ-
ρος Ἅγιος τοῦ Ρίτσου (1961).

Ἡ διαπίστωση ἀπλῆς «σχέσης» τοῦ
Ἄξιον Ἐστί (Δεκ. 1959, καὶ ὄχι 1960) μὲ
τὴν Καντάτα τοῦ Λειβαδίτη (1960) στὰ
«λυρικοεπικά μνημειακά στοιχεῖα» καὶ τὴν
«πλατιά κοσμογονικότητα» (σελ. 147 κ.έ.)
παραγωνίζει, νομίζω, τὴ γενετικὴ ὀφειλὴ
τοῦ δευτέρου τουλάχιστο πρὸς τὰ «Ἀνα-
γνώσματα» τοῦ πρώτου ἔργου (ἰδιαίτερα
προκειμένου γιὰ τὰ versets τοῦ ἀνθρώπου
μὲ τὸ κασκέτο), καθὼς καὶ πρὸς τὴ σολω-
μικὴ *Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος* (1η ὁλοκληρω-
μένη ἔκδ. 1944).

Στὶς μεταφορές ποὺ προέρχονται ἀπὸ
τὴ Σ.Ι. πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι, ἐνὸς γενικά
πετυχαίνουν νὰ συνδυάσουν τὸν πρωτογε-
νὴ στόχο (τὴν ἀνεπιτόδοση ξένων κειμέ-
νων γιὰ τὸ κοινὸ ποὺ διαβάξει ρωσικά) μὲ
τὸ ἄξιωμα τῆς μεταφραστικῆς πιστότητας,
κάποτε θυσιάζουν στὶς ἀναλυτικὲς ἢ ἰσο-
πεδωτικὲς ἀνάγκες τοῦ πρώτου ἑνα ποσο-
στὸ «οχολαστικῆς» (καὶ ἄλλης) ἀκριβείας·
ἄπλους δείκτες γιὰ τὸ εἶδος αὐτῶν τῶν
ἐπεμβάσεων δίνει, π.χ., ἕνας πρόχειρος
ἔλεγχος τῶν μεταφρασμένων σὲ παραλλη-
λισμὸ πρὸς τὰ πρωτότυπα κείμενα τοῦ
Ἄναγνωστάκη (σελ. 31, 44, 171 κ.ά.: ἄλλα-
γὲς στοὺς τίτλους, διαφοροποιήσεις στὸ
σῶμα τοῦ κειμένου, κατάργηση γενῶν δια-
στημάτων, παρενθέσεων κ.ά. σημείων στί-
ξης κ.λπ.).

Τέλος, στὸ τμήμα τοῦ βιβλίου ποὺ μοι-
ραῖα συρρικνώνεται στὸ δεύτερο μέρος τοῦ
Κεφ. 5 καὶ στὸ Ἐπίμετρο (σελ. 186 κ.έ.) θὰ
εἶχαν τὴ θέση τους μὴ πληρότερη ἐκτίμη-
ση τῆς πολιτικῆς-πνευματικῆς στάσης τοῦ
Θεοτοκά (σελ. 187), ὅπως τουλάχιστον
προβάλλει σὲ ἀντίστιξη πρὸς τὴν τραγικὴ
κόπωση καὶ ἀποχὴ τοῦ Σεφέρη («Ἡ συνο-
μιλία μὲ τὸν Φαβορίσιο», *Ἐτοχὲς* 1964,
Δοκίμης Β), καὶ μὴ πῶς τεμηρωμένη
συμβολὴ στὶς πνευματικὲς ἐκδηλώσεις τῆς
ἐποχῆς τῆς δικτατορίας (ποιητικά καὶ κρι-
τικά κείμενα στὴ σειρά *Νέα Κείμενα, Νέα
Κείμενα 2, Κατάθεση κ.τ.λ.*, στὸ περ. *Ἡ
Συνέχεια*, κ.ά.). Γιὰ τὸ τελευταῖο αὐτὸ
ἐγχείρημα, ποὺ ἄλλωστε ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ
ὄρια τοῦ βιβλίου τῆς Σ.Ι., εἶμαστε βέβαια
πῶς ἔτοιμοι σήμερον ἀπὸ ὅ, τι στὶς ἀρχὲς τοῦ

1974. Εἰδικὰ γιὰ τοὺς ποιητὲς τῆς «ἀντί-
στασης», πολλὰ ποιητικά κείμενα ποὺ συ-
νεχίζουν τὴν παλαιότερη παραγωγή τους,
γραμμένα τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια, μπο-
ρεοῦν νὰ δοῦν τὸ φῶς (ὅπως, π.χ., ἡ
πρόσφατη συλλογὴ τοῦ Πατρίκιου, *Προαι-
ρετικὴ στάση*, 1974). Τὸ ἴδιο ἐλαφρυντικὸ
ἰσχύει πιθανότατα καὶ γιὰ ὁρισμένα βιβλι-
ογραφικά κενὰ τοῦ βιβλίου (δὲν ἀναφέρε-
ται, π.χ., ἡ συγκεντρωτικὴ ἔκδ. τῶν *Ποιη-
μάτων. 1941-1971* τοῦ Ἄναγνωστάκη).

Πρὶν ξαναγυρίσουμε στὶς διαφορὲς τοῦ
βιβλίου ἀπέναντι σ' ἐκεῖνα ποὺ ἀναφέρο-
ταν στὴν ἀρχὴ τοῦ σημειώματος —γιὰ νὰ
γείρουμε πᾶ τὸς δίσκους ἐκεῖ ποὺ
πρέπει—, χρειάζεται νὰ ἰσοροπήσουμε
ἄλλα δύο πράγματα: τὴν ἐπιλογὴ τῶν κρι-
τικῶν πηγῶν τῆς Σ.Ι. καὶ τὴν ὑπέρβασή
τους ἀπὸ μέρος τῆς. Ἐχομε καταθέσει
ἤδη τὶς κύριες ἐλλείψεις (μὲ τὴν οὐσιαστικὴ
ἀπουσία τοῦ περ. *Κριτικὴ γίνεταί ἡ εὐκαι-
ρία νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὁρισμένα κριτικά
κείμενα γιὰ τὴν ἐπεξεργασία ἐπιμέρους
σημείων, ὅπως θὰ γινόταν, π.χ., μὲ τὸ
ἄρθρο «Οἱ Δύσκολοι Καιροὶ μέσα ἀπὸ τὴν
ποίησι τοῦ Μίλτου Σαχτούρη» τῆς Ν.
Ἄναγνωστάκη, *Κριτικὴ* 1960 [καὶ *Μαγικὲς
εἰκόνες*, 1973], γιὰ τὶς σελ. 105 κ.έ., 121
κ.έ. Ἀναξιοποίητα παραμένουν καὶ τὰ
συνθετικά σχεδιάσματα τοῦ Ντ. Χριστι-
ανόπουλου γιὰ τοὺς Ἄναγνωστάκη, Θασίτη,
Κύρου, *Δοκίμια, σειρά πρώτη*, 1965, κα-
θὼς καὶ ἡ εἰδικότερη κριτικὴ προσέγγιση
τῶν Ἄναγνωστάκη, Σαχτούρη, Δεπουῆτη
καὶ Χριστοδοῦλου ἀπὸ τὸν Β. Βαρίκα,
Συγγραφεῖς καὶ κείμενα Α', 1961-1965,
1975), διαπιστώνοντας ὅτι οἱ δηλωμένες
βιβλιογραφικὰ πηγές τῆς δὲν φανερόνουν
τὶς πραγματικὲς διαστάσεις τῆς βιβλιογρα-
φίας γύρω ἀπὸ τὴν «ποίησι τῆς ἡττας» (βλ.
τὴν συνέχεια στὴν *Ἐπιθεώρησι Τέχνης*,
1964 κ.έ.: Λεοντάκης, Λεονταδόπουλος,
Λειβαδίτης κ.ά.) οὔτε ὅλες τὶς διακλαδώ-
σεις μιᾶς κρίσης (βλ. Αὐγέρης, «Ἡ ποίη-
σι τῆς ἐθνικῆς Ἀντίστασης», *Θεωρήματα*,
1972). Τὸ τελευταῖο αὐτὸ κείμενον φαίνεται
νὰ στάθηκε ὁδηγὸς γιὰ τὴ Σ.Ι., τόσο στὴ
σύλληψη τοῦ γενικοῦ τίτλου καὶ τῶν «φά-
σεων» τῆς «ποίησι τῆς ἀντίστασης» (1η,
2η = «τῆς ἡττας», ἀρχὴ 3ης) ὅσο καὶ στὴν
εὐδιάκριτη σύμπτωση προτιμήσεων (στὸν
Αὐγέρη: Ρίτσος, Βοεβιτάκος, Λειβαδίτης,
Μπούμη-Παπά, Κουλούρης, Θεοδώρου)
ποὺ ἐκτείνεται κάποτε καὶ ὡς τὶς μικρότε-
ρες λεκτικὲς λεπτομέρειες (ἀνάληψη ἴδιων
ποιημάτων μὲ ἀνάλογο τρόπο, ἀναφορὰ σὲ*

ἴδια παράλληλα κείμενα κ.τ.λ.): στὴ Σ.Ι.
πρέπει νὰ ἀναγνωριστεῖ ὅτι σπάζει τελικὰ
τὶς στενὲς ἐπιλογές τοῦ Αὐγέρη (μπαίνουν
οἱ Πατρίκιος, Ἄναγνωστάκης κ.ά.), ἀνα-
πτύσσει καὶ συστηματοποιεῖ μὲ καλύτερο
καὶ πῶς ξεκαθαρισμένο τρόπο τὶς φάσεις
τῆς ποίησης αὐτῆς, καὶ συνδιαλέγεται κρι-
τικά μὲ τὶς τάσεις ποὺ ἀποκλείονται δο-
γματικότερα ἀπὸ τὸν Αὐγέρη, ἀποδεικνύ-
οντας συχνὰ τὴν εἰλικρινὴ διάθεση γιὰ
ἀμερόληπτη, πληρέστερη καὶ αἰτιολογημέ-
νη σύνθεση.

Ἡ σύγκριση μὲ τὰ ἔργα ποὺ ἀναφέρθη-
καν στὴν ἀρχὴ (*Θέμελης, Μαραζλῆς, Κα-
ραντώνης*: ἀφήνω στὴν ἀκρὴ τὴ δοκιμὴ
τοῦ Σπανδωνίδη) δείχνει τὴ σαφέστατη
ἀνισότητά τους, ἀφενὸς ἀπογυμνώνοντας
τὴν προλογικὰ φιλοδοξία ἢ ὑπερφίαλα
ἀνεύθυνη (γιὰ τὴν περίπτωση τοῦ Καρα-
τώνη) προχειρογραφία τῆς ομάδας τῶν
τριῶν αὐτῶν ἔργων, καὶ ἀφετέρου ἀναδει-
κνύοντας τὶς ἐξόφθαλμες καὶ σεμνὲς ἀρετὲς
τοῦ βιβλίου τῆς Σ.Ι. Ξεκινώντας ἀπὸ τὴν
προεισαγωγικὴ ἀσάφεια —σὲ καθαρά ὀνο-
ματικὸ ἐπίπεδο, ἐνδεικτικὸ ὡστόσο σοφίας
ἢ ἀσοφίας— ποὺ φανερόνουν οἱ τίτλοι στὰ
οἰκεία μέρη τῶν βιβλίων τῆς πρώτης ὁμά-
δας ὅπου γίνεται λόγος γιὰ μεταπολεμικὴ
πολιτικὴ ποίηση (Θέμελης: «Ἡ κρίσις τῆς
συνειδήσεως»: ὁ ὅρος μπορεῖ νὰ χαρακτηρί-
σει μόνον μιὰ ὄψη τῆς «ποίησι τῆς ἡττας»·
Μαραζλῆς: «Ἡ κοινωνικὴ ποίηση»: ὁ Κα-
ραντώνης προτιμᾷ, ἀντὶ νὰ σπαζοκεφαλιά-
ξει, νὰ κατατάξει ἀλφαβητικὰ ὅλους τοὺς
ποιητὲς τοῦ βιβλίου του, μὴ καί, ὅπως
γράφει στὴ σελ. 10, «κάθε ἄλλος τρόπος θὰ
[τὸν] ἔφερον σὲ ἀδιέξοδο καὶ θὰ βάραινε
αὐτὸ τὸ βιβλίον μὲ περισσότερες ἀδυναμίες
ἀπὸ ὅσες μπορεῖ νὰ ἔχει!»), ἔχομε τὶς
πρώτες διαφοροποιητικὲς ἐνδείξεις ἀπέ-
ναντι στὴ νηφάλια ἐπιλογὴ τῆς Σ.Ι. (σελ.
61). Ἡ σύγκριση τῆς πρώτης ομάδας ἐπιτεί-
νεται μὲ μιὰ σειρά ἀπὸ χαρακτηρισμοὺς-
ἐτικέτες, τὸ λιγότερο ἄκροτους, ποὺ ἐπανα-
λαμβάνονται ἰδίως στὸ ἔργο τοῦ Μαραζλῆ
(«γαμμένη γενιά», γενιά ποὺ εἶχε τὴν ἀτυ-
χία[!] νὰ μετέχει σὲ γεγονότα «τόσο δυνα-
τά, ποὺ παράστυραν στὴ δίνη τους τοὺς
συνεισθηματικούς Ἕλληνας, ὅσους εἶχαν
τὴν ἐτοιμότητα γιὰ μιὰ ποιητικὴ ἔκφραση»,
κ.ά.) καὶ κορυφώνονται στὴ φτηνὴ λεξιθη-
ρία τοῦ Καραντώνη («ποίησι τοῦ μεταπο-
λεμικοῦ ματεριαλιστικοῦ τυρταϊοῦ»,
κ.ά. χειρότερα). Τὸ κυριότερο, ὅμως, ἢ
σοβαρότητα στὴν παραοσίση μιᾶς κατη-
γορίας ποιητῶν καὶ τοῦ ἔργου τους, ἢ
διαγραφή τῶν συνεκτικῶν δεσμῶν ποὺ
τοὺς ἐνώνουν, καὶ ἢ ἴδια κάποτε ἢ ταύτιση
καὶ ἔνταξη (ἢ παράλειψη) τῶν ποιητῶν σ'

και γραμμιατα γνωριζω και γραμμιατα γνωρ

ένα όμοειδές σύνολο, άπουσιάζουν ή άπαντούν παραμορφωμένες στις προσπάθειες του Θέμελη (μόνο: Άναγνωστάκης, Κύρου, Θασίτης), του Μερακλή (ισοπεδωτική ανάμειξη των: Άθανασούλη, Παυλέα κ.ά. με τους: Παπα, Μπούμη-Παπα, Λειβαδίτη, Πατριζιο, Άναγνωστάκη, και Σαμουηλίδη, Κύρου, Κωσταβάρα, Σαραντή, Δούκαρη, Νικόπουλο, Χριστοδούλου, Χριστιανόπουλο, Βαβούση· για τους Βρεττάκο και Ρίτσο γίνεται λόγος σε διαφορετικό κεφάλαιο) και του Καραντώνη (άσύνδετες, άνάμεσα σε άλλες, βιβλιοκρισίες στους: Βρεττάκο, Λειβαδίτη, Παπα, Μπούμη-Παπα, Ρίτσο, Χριστοδούλου).

Ξεκαθαρίζοντας τó έδαφος από τά ύποπαράγωγα τής ίμπεριονιστικής κριτικής πού ναρκισσεύεται τις άδυναμίες της, μάς μένει μόνος για τήν ώρα οδηγός πού να αξίζει τó όνομά του, καρπός αγάπης και στοχαστικής δουλειάς, ή μονογραφία τής Σ.Ι. Τά κενά πού παρουσιάζει, αναπόφευκτα και μή, θά χαρτογραφηθούν πιστότερα, ίσως, μόνο ύστερα από άντιπαραβολή πρós άλλα αντίστοιχα δείγματα κριτικού λόγου, όπως θά ύπάρχουν, για παράδειγμα, όταν ολοκληρωθεί ή τελευταία σειρά επιφυλλίδων του Δ. Μαρωνίτη στο *Βήμα* για τó «τρίγωνο τής πολιτικής μας ποιήσης» (τó φτιάχνουν ό Άλεξάνδρου, ό Άναγνωστάκης και ό Πατριζιος). Στο μεταξύ, ή Σόνια Ίλινσκαγια, πού δοκιμάστηκε και παλαιότερα ως μεταφράστρια στα έλληνικά, θά μάς προσέφερε σημαντικές ύπηρεσίες άν άποφάσιζε να δώσει τó βιβλίο της και στη γλώσσα μας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ